

Prikaz knjige Pave Barišića Ante Starčević. Ideali slobode i prava

Viktorija Cvitković¹

Ante Starčević (1823.-1896.), doktor filozofije, književnik, saborski zastupnik, utemeljitelj Stranke prave, svojim govorima o pravu i slobodi privlači pozornost i danas, u 21. stoljeću. Prvi predsjednik Republike Hrvatske, dr. Franjo Tuđman, predložio je njegov lik za novčanicu od 1000 kuna. Dr. Franjo Tuđman proučavao je njegove govore i oslanjao se na njegove državotvorne postavke. Cilj i svrha izdavanje monografije Ante Starčević *Ideali slobode i prava* je rasvijetliti određene pojedinosti iz njegovog života, a u središtu su dva konteksta – *sloboda i pravo*.

Pavo Barišić redoviti je profesor na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Završio je Pravni fakultet u Zagrebu (1982.) te studij filozofije i germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1983). Magistrirao je politologiju na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu (1985.) te doktorirao filozofiju na Sveučilištu u Augsburgu (1989.). Glavni je i odgovorni urednik časopisa *Filozofska istraživanja* (1993.–2005.). Bavi se filozofijom prava, politike i etike, a osobito teorijom demokracije. Bio je ministar znanosti i obrazovanja (2016.–2017.).

Glavna su mu djela: *Dijalektika običajnosti: utemeljenje filozofije prava u Hegela* (1988),

Filozofija prava Ante Starčevića (1996), *Ideal vladavine puka: uvod u filozofiju demokracije* (2016), *Deliberativna demokracija i Aristotelovi argumenti o rasudnoj snazi mnoštva* (2016).² Dobitnik je nagrade za znanstvenu izvrsnost u Institutu za filozofiju 2015., priznanja za osnivanje Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, priznanje Rektora za napredak Sveučilišta u Splitu 2018., priznanja Zaklade Alexander von Hum-

1. mag. educ. hist et phil., viktorijac7@gmail.com, Osnovna škola Zrinskih i Frankopana Otočac

2. Barišić, Pavo - Hrvatska enciklopedija

boldt za znanstveni rad i doprinos suradnji 2018., te nagrade za znanstvene radove visoke međunarodne vidljivosti na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu 2022. godine.³

Monografija Ante Starčević izašla je u nakladi Školske knjige 2022. godine, u povodu dvaju njegovih jubileja – 125. obljetnice smrti i 200. obljetnice rođenja. Knjiga je sadržajem opsežna i napisana je na ukupno 311 stranica. Prema sadržaju dijeli se na predgovor koji prethodi prvoj cjelini *Ideal vladavine naroda*. Monografija sadrži puno fotografija koje su po prvi put tiskane u boji. Sadržaj monografije Barišić je podijelio u osam poglavlja. Na kraju nalazimo zaglavak, bibliografiju, bilješku o tekstovima, kazalo imena i naziva i biografiju autora. Objavljivanje knjige financijski su pomogli Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i HAZU.

Prvo poglavlje *Ideal vladavine naroda* govori o značajnosti Ante Starčevića i političkom utjecaju širenja njegovih pravaških sloboda i ideja. Veliki utjecaj na njega imao je njegov stric Šime Starčević koji je i zaslužan za njegovu ljubav prema politici. Barišić daje mnoge primjere intelektualaca koji su bili nadahnuti njegovim idejama i njegovom tumačenju europske i hrvatske stvarnosti i duhovnosti. Među intelektualcima spominje: Antuna Gustava Matoša, Miroslava Krležu, Kerubina Šegvića, Josipa Horvata, Mirjanu Gross, Dubravka Jelčića. Počast *Otac Domovine* dobio je za života zbog dosljednog zauzimanja za samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu i obranu povijesno državnog prava. U prvom poglavlju autor prikazuje i Starčevićev životni put predvođen idealom vladavine naroda. *Otac Domovine* zastupa ideju državne nezavisnosti pod geslom: *ni pod Beč, ni pod Peštu, nego za slobodnu, samostalnu Hrvatsku*. Njegov govor 26. lipnja 1861. godine slavi se kao temeljac Stranke prava. Isticao je ideju da narod može opstati jedino ako su svi građani ravnopravni u međunarodnoj zajednici. Uvjet opstanaka jednog naroda je samostalnost i neovisnost. Glavni sadržaj slobode zasnovan je na temeljnim pravima ljudi i građana, pojedinaca kao osoba. Konačna svrha države kao političke zajednice života ostvarenje je sreće, slobode i blagostanja građana. Starčević

3. 311.

brani hrvatske običaje i vrijednosti: poštenje, radinost, pravednost, štedljivost, čestitost. Zalaže se za primat prava i pravednosti. Ideja pravednosti omogućuje i stvara državu kao pravedno ustrojenu zajednicu života ljudi. Utemeljenje filozofije prava na ideji slobode potvrđuje njegova izreka koja se povlači kroz pravašku argumentaciju: *sloboda bez zakona ne može biti*. Na kraju prvog poglavlja autor monografije napominje da značajan i originalan mislitelj poput Starčevića zaslužuje da njegova djela ugledaju svjetlo dana u kritičkom izdanju.⁴

Drugo poglavlje *Alma mater Pestiensis* posvećena je studiju Ante Starčevića na Kraljevskom sveučilištu Pešti. Autor daje kratki osvrt na povijest sveučilišta, podatke o hrvatskim polaznicima teologije od 1824. do 1848. godine, a nakon toga se donose neobjavljeni podatci o akademskim postignućima Eugena Kvaternika, Ante Starčevića i Josipa Jurja Strossmayera. Kraljevsko sveučilište u Pešti odigralo je ključnu ulogu u naobrazbi studenata iz hrvatskih zemalja, pa tako i Ante Starčevića. Zahvaljujući bivšem dekanu Teološkog fakulteta i pročelniku Odjela za kršćansku filozofiju na Katoličkom sveučilištu Petru Pazmanyu i profesoru dr.sc. Zoltanu Rokayu stavljena je autoru na uvid arhivska građa iz povijesti ustanove.

Hrvatski studenti s *Alma mater Pestiensis* ulaze iz studentskih klupa u politički život. Oni su promicatelji nacionalnih programa. *Alma mater Pestiensis* jačala je hrvatsku inteligenciju u nacionalnim, europskim i svjetskim pitanjima državnosti. Oni su zaslužni za polaganje temelja na kojim se podigla zgrada hrvatske samostalnosti u 20. stoljeću.

U trećem poglavlju *Pisac političkih iskrica* autor monografije tvrdi da je najveća mogućnost da je autor *Političkih iskrica* upravo Ante Starčević na temelju analize i stajališta koje je zastupao u svojim djelima i javnim istupima. Autorstvo spisa pripisivano je banu pučaninu Ivanu Mažuraniću. Ivan Mažuranić imao je moć mirnog svladavanja, sposobnost koja mu je otvorila put prema mnogim državničkim dužnostima. Nasuprot njemu

4. 69.

Starčević nema mira, nije volio umijeće diplomacije kako ju je prikazao u istoimenom ogledu objavljenom u *Pozoru* 1860. godine. Prema argumentima koje daje Barišić u monografiji pisanje *Političkih iskrica* bliži je Starčevićевой žestini nego Mažuranićevoj mirnoći. One su ogledni primjer teksta u kojem nema diplomacije i pomirljivosti. Autor *Političkih iskrica* odgovara opisu pisca koji piše teškom rukom, tvrdim perom, debelom riječju i neuglađenim govorom. Sadržaj *Političkih iskrica* može se tematski raščlaniti u nekoliko misaonih cjelina u kojem se razmatraju temeljna pitanja filozofije prava i politike: *svrha prava i države, pravna država i vladavina prava, ustavna vladavina i kritika centralizma, ljudska prava i slobode, vladavina puka i javno mnijenje*. Pisac veliča vrijednost slobode i prava. Ivan Mažuranić i Ante Starčević srodni su po tome što se u njihovim djelima na najviše mjesto uzdiže zamisao o uzvišenosti ljudskog dostojanstva i prava koja jamče čovjekovu slobodu.

U četvrtom poglavlju *Ban Mažuranić i stekliš Starčević* autor analizira njihov odnos. Mažuranić i Starčević smatrani su zagovornicima vladavine puka, demokratima, naprednjacima, liberalcima. Prvi je položio pravne i institucionalizirane temelje moderne hrvatske države, a drugi postavio idejni okvir moderne nacionalne samosvijesti i državne samostalnosti. Dva najveća velikana 19. stoljeća dijele zajednička uvjerenja i poglede. Pripadali su političko i idejnom krugu hrvatskoga narodnog preporoda. Dijelili su ilirska nadahnuća i bliske svjetonazore. Vlastitim sposobnostima i znanjem uzdigli su se do visoke klasične naobrazbe i društvenog položaja. Ivan Mažuranić i Ante Starčević ne dolaze iz plemićkih krugova, nego iz seljačkih slojeva. Gradili su vlastita djela na načelima filozofije prava.

U petom poglavlju „*Romantik ili realist*“ polazi se od pitanja pripadaju li djela Ante Starčevića romantizmu ili realizmu. Da bi dao odgovor na to pitanje, autor se oslanja na prosudbe Slavka Jelžića i Ante Posavca. Nakon analiza Starčevićevih djela autor tvrdi da svojim književnim djelima i modernim i demokratskim pogledima prednjače visoke ideali humanizma i romantizma nad realizmom. Potvrđuje se da je Starčević sjajan pisac

i u kojoj god formi piše da je originalan. Koliko god nastojao oslikati stvarnost i stvarni život vjerno, iza njegovih opisa krije se mjerilo i uzor, vrijednost, ideja, istina i pravda prema kojima se rasuđuje zbiljski svijet.⁵

U šestom poglavlju „*Istina i opsjene*“ autor monografije ističe nadahnutost Starčevića naukom francuskoga prosvjetiteljskog filozofa Jean-Jacquesa Rousseaua. Ključna teza koju autor obrazlaže u šestom poglavlju je analiza na likovima i motivima opisanim u njihovim djelima: Starčevićevom pučkom igrokazu *Selski prorok* i Rousseauovoj operi *Le Devin du Village*.⁶ Obojica veličaju skromnost, poštenje, čežnju za istinom, jednostavnost, skromnost, veličaju prizore pastirskog i seljačkog života. Zaključno autor govori da je *Selski prorok* prvi sačuvani igrokaz iz pučkog života iz razdoblja hrvatskog narodnog preporoda.⁷ Djelo svjedoči istinama i zabludama ljudi u ličkim selima. Prava vrijednost je u tome što je posrijedi pravi filozofski teatar. Starčevićev *Selski prorok* svjedoči temom, radnjama, likovima o dvjema stranama napretka društva, o njegovu licu i naličju. Starčević je uveo filozofske aforizme u kazališnu predstavu.

5. 207.

6. 209.

7. 248.

U sedmom poglavlju *Sloboda i republika* autor govori da je Starčević bio zastupnik i branitelj puka, osnivač moderne hrvatske nacije. Starčević polazi od teze da suverenizam dolazi od naroda i da su svi ljudi pred zakonom jednaki. Tijekom svoje političke karijere stekao je ugled pučkog tribuna, zagovornika narodnih interesa. Sloboda je za njega postavljena u granicama individualnih snaga do moralne i građanske slobode ograničene općom voljom. Ideja slobode ugrađena je u osnovu države. Konačna svrha države kao političke zajednice života ostvarenje je slobode, sreće i blagostanja njezinih građana. Originalnost Starčevićeva političkog mišljenja je što je u Hrvatskoj u 19. stoljeću nastojao razviti teoriju prava i pod teorijom zasnovati ideju samostalne i nezavisne hrvatske države. Zalaže se za pravo i pravednost. Ideja pravednosti stvara državu kao pravedno ustrojenu zajednicu života ljudi. Starčević je zaslužan za prenošenje liberalnih ideja u Hrvatskoj. U praktičnim političkim pitanjima držao se liberalnih načela.

U osmom poglavlju *Ljevica ili desnica* autor govori da se idejna ostavština Ante Starčevića danas obično smješta u jednodimenzionalnom prostorno razloženom spektru na desno krilo.⁸ Njegovo govorenje nadilazi podjele na lijevo i desno. Sadržaj koji govori i poruke koje upućuje su znatno iznad uvriježene stranačke obojenosti. On veliča i odbacuje svodenje politike na otimanje za vlast, ljevice i desnica se prema njemu nadopunjuju. Kada se postigne da narod usmjeri na dobro, zemlja ostvaruje blagostanje i napredak. Zauzimao se za liberalne, demokratske, republikanske vrijednosti. Republika je za njega najsavršeniji ustroj države jer omogućuje građaninu da svojim djelovanjem za opće dobro i zajednicu bude na uzvišenom mjestu kao vladar. Sloboda je temeljna ideja po kojem on gradi svoj politički program. Zagovornik je pravne države, poštovanja ustava i sloboda. Ljudska prava su temelj pravnog poretka u državi. Jedan je od rijetkih koji je vjerovao da će Republika Hrvatska biti samostalna i neovisna. Zauzimao se za ukidanje svakog oblika nejednakosti i potlačivanja određenih slojeva društva. Želimo li zaključiti u terminima ljevice ili desnice, Starčević je sa svojom Strankom prava svjesno odabirao klupe na lijevoj strani sabornice.⁹ Glavni njegov putokaz je temeljno pitanje kako zasnovati slobodu i učvrstiti vladavinu puka. Autor donosi zaključak da Starčević obiluje idejama koje se mogu pronaći i na desnom i na lijevom političkom krilu. Zak-

8. 265.

9. 286.

ljučno, Starčević je postavio idejni okvir moderne nacionalne samosvijesti i državne samostalnosti. Knjiga je namijenjena znanstvenicima, studentima, te svakom čitatelju koji njeguje zanimanja za navedena područja.